

Gotlands runinskrifter 3

Hejnums socken

G 241 – G 248

Thorgunn Snædal

Hejnums kyrka

Grundmurar till en äldre kyrka från omkring 1200 har påträffats under den nuvarande kyrkans golv. I början av 1200-talet byggdes det nuvarande tornet till denna äldre kyrka. I mitten av 1200-talet byggdes nuvarande långhus, kor och sakristian. Korportalen är med all sannolikhet utförd av mästaren Lavrans Botvidsson som signerat motsvarande portal i Hellvi kyrka (G 291).

Enligt Wallins Analecta låg på 1740-talet sex runristade gravhällar på kyrkogården söder om kyrkan. Av dessa av två redan då i mycket dåligt skick (G 245 och G 246).

Vid Hilfelings besök i Hejnum år 1800 låg stenarna kvar på samma platser och gjorde det av allt att döma ännu när C. Säve granskade dem åren 1844 och 1848. 1854 hittades ytterligare en mycket skadad gravhäll med runor (G 246), som dock troligen är identisk med en av de hällar som Wallin undersökte.

När Otto von Friesen kom till Hejnum 1922 var alla utom två gravhällar försvunna. Enligt en notis i Hamners register skulle en av dem, G 244, då nyligen ha blivit sönderslagen.

I sin inventering av Gotlands gravstenar uppger H. Wideen att en liten flisa med likarmat kors och runor(?) låg på kyrkogården, utanför kyrkbodens trappa. Flisan har inte återfunnits. Det kan därför inte avgöras om den varit en del av någon av de försvunna gravhällarna i kyrkan.

Runinskrifterna i tornets yttermur, ovanför västra portalen, upptäcktes i början av 1900-talet.

241. Hejnums kyrka

Litteratur: L 1726, S 52, F 114, W 67. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 1033 (dep. i Kungl. bibl.); C.G.G. Hilfeling, *Resejournal* 1800, (hs F m 57:8 i Kungl. bibl.), s. 126; P.A. Säve, *Gotländska samlingar V* (hs R 623:5 i UUB), s. 631, 634, *Gotland 1864*, bd 1, (hs S 40 m i UUB), s. 264, 289; C.G. Hasselberg, brev till RA, 16.9.1890 (ATA); G. Kellström, brev till Vitterhetsakademien 30.9.1896 (ATA); brev till E. Ekhoﬀ, 4.3.1897 (ATA); G. Stephens, *ONRM* 2, s. 711. E. Melefors, 1983: *Byngen, Smissen och Listar. Inbyggarbeteckningar och hubondenamn på Gotland 1. Typologi och ordbildning*. Uppsala. (*Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi* 56. *Studier till en svensk ortnamnsatlas* 13.) (1983), s. 131; I. Olsson, *Gotländska ortnamn*. Stockholm.(1994), s. 33; Th. Snædal, *Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi* (Runrön 16.) 2002, s. 148-149.

Äldre avbildningar: Teckning av G. Wallin i *Analecta* 1, s. 1033; Teckning av K. Kristiansson, dat. 1900, dnr 1986/1934, foto därav 1719:46 år 1934 av H. Andersson; J.W. Hamner, foto 1904 och 1922; Iwar Andersson, foto 1944(?) (ATA).

Gravhällen ligger i korgolvet omedelbart norr om altaret. Enligt Wallins *Analecta* låg den på 1700-talet söder om kyrkan tillsammans med fem andra runristade hällar. G 241 var då nästan gömd under jorden ”...men lämnade litet nöje för det jag bragte den i dagen ty desse orden stodo allenast på västra sidan...”

Vid Hilfelings besök år 1800 låg stenen kvar söder om kyrkan och gjorde så troligen ännu vid mitten av 1800-talet när C. Säve undersökte den. På 1890-talet låg den emellertid i norra portluckan tillsammans med G 242, vilket framgår av den brevväxling som förekom mellan dåvarande kyrkoherden i Hejnum, G. Kellström, och

Vitterhetsakademien, som hade planer på att köpa de båda gravhällarna och frakta dem till Stockholm. Dessa planer förverkligades dock aldrig; stenarna låg av allt att döma kvar i portluckan tills de fick sina nuvarande placeringar i samband med kyrkorestaureringen 1960.

Materialet är ljusgrå kalksten. Formen svagt trapetsoid. Längd 192 cm, bredd 122-132 cm. Runornas höjd är 9,5 cm. Ristningsytan är ganska grov och porös. Vittringsskador och bortfall har skadat ristningen här och var. Den korta inskriften står längs den övre kanten. Mitt på stenen finns ett dekorerat ringkors, stående inom ett trifolieformat valv med två pelare. Runorna är något ojämnt utformade. Granskningen av inskriften försvåras av att den är klumpigt uppmålad med knallröd färg, som visat sig svår att avlägsna. När denna uppmålning skedde är inte känt.

Inskrift, supplerad efter äldre läsningar:

nikulas : i : rink[e] : [ami]k

5 10 15

Nikulās ī Ringe ā mik

»Nikulas i Rings äger mig.»

G 241. Foto: Bengt A. Lundberg 1989.

G 241. Foto: Iwar Andersson 1944 (?)

Till läsningen: Inskriften inleds med ett malteserkors (felaktigt uppmålat på bilden). I 1 **n** är toppen borta i en vittringsskada i kanten, som också har tagit bort en bit av den övre ramlinjen. En vittring har skadat huvudstavens mitt och bistavens övre del. Uppmålningen av bistaven är felaktig, den följer en spricka eller kanten av en flagring nedanför bistaven. 2 **i** är vittringsskadad i basen. 3 **k** är spegelvänd, liksom 12 **k** och 17 **k**. 4 **u** når inte upp till ramlinjen. 5 **l** är skrovlig och ojämn, bistaven är lågt ansatt. 6 **a** är vittringsskadad på mitten, ensidig bistav. I 7 **s** är mellersta ledet ansatt en bit ned på huvudstaven, vars nedre del är något vittringsskadad. I 8 **i** är basen borta i en kraftig vittringsskada. I 9 **r** är nedre delen av bistaven borta i en vittringsskada; bistaven är lågt ansatt. I 10 **i** finns en rund vittringsskada på huvudstavens övre del. 11 **n** har ganska lång bistav. Vid inläggningen i golvet har skadan i hällens övre högra kant förvärrats så att huvudstavens övre hälft i 12 **k** är borta och runorna 13-16 kan nu inte längre typbestämmas. Det framgår dock klart av Iwar Anderssons fotografi från 1940-talet att runa 13 har varit stungen med ett kort vågrät streck på huvudstavens mitt. Runan har således varit **e**; numera återstår endast basen, ca 2 cm, den övre punkten i det följande skiljetecknet är också borta. Av 14 **a** och 15 **m** återstår drygt nedre hälften, 55 respektive 50 mm av huvudstavarna. Av runa 16 återstår huvudstavens mitt, 25 mm. Det ovan nämnda fotografiet visar att runorna 14, 15 och 16 redan då varit svårt skadade. I 17 **k** är bistavens spets borta i kantskadan; huvudstavens nedre del är vittringsskadad. Därefter inga spår av runor. De äldre läsningarna är i stort sett samstämmiga.

Om namnet *Nikulās*, som är välbelagt i det gotländska runmaterialet, se G 11.

Gårdnamnet *i Ringe* åsyftar med all säkerhet Rings i Hejnum, ca 4 km norr om kyrkan. Namnet torde syfta på en *ring* ”krets” med det är inte klarlagt om det rör sig om ett fornminne eller någon naturformation.

Om namn på *ring-* se H. Gustavson, Gotländska Ortnamn, OUÅ 1938, s. 15, E.Melefors a.a. s. 131, Olsson a.a. s. 33.

I senare tid har Rings bomärke huggits in i hällen.

Ornamentiken och korsets utformning, som visar stora likheter med korset på G 118, tyder på en datering till 1300-talet. Runformerna är svåra att bedöma, men ingenting i deras utformning motsäger denna datering (Th. Snædal, a.a. s. 148-149).

242. Hejnums kyrka

Litteratur: L 1725, S 51, F 113, W 66. G.Wallin, *Analecta Gothlandica* 1. s. 694, 1931f; C.G.G. Hilfeling, *Resejournal* 1800 (hs Fm 57:8 i Kungl. bibl.), s. 126; *Kyrkoinventarium* 1830; P.A. Säve, *Reseberättelse* 1855, nr 20, s. 90, *Gotländska samlingar* bd 4 (hs 626:4 i UUB), s. 261, *Gotländska Samlingar* bd 5 (hs R 623:5 i UUB), s. 631; C.G. Hasselberg, brev till RA 16.9.1890 (ATA); G. Stephens, *Academy* 1884, s. 341; G. Lindström, *Anteckningar om Gotlands Medeltid* I. s. 53, II, s. 113, 1892; G. Kellström, brev till VHAA 30.9.1876, brev till E. Ekhoﬀ 4.3.1897 (ATA); W. Storck, *Der Spruch der Toten an die Lebenden. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde* 21, 1911, s. 53-63. S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid I*, 1945. R. Bennett, *De gotländska porträttgravstenarna från 1300- och 1400-talen. Lic.-avhandling vid institutionen för konstvetenskap, Stockholms universitet* (Duplicat) 1967; E. Melefors, *Byngen, Smissen och Listar. Inbyggarbeteckningar och husbondenamn på Gotland 1. Typologi och ordbildning*. Uppsala. (*Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi* 56. *Studier till en svensk ortnamnsatlas* 13.) (1983), s. 134; Th. Snædal, *Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi* (*Runrön* 16.) 2002, s. 129-130.

Äldre avbildningar: Bläckteckning av okänd hand i J. Peringskiöld, *Monumenta Sveo Gothorum*, Vol 8 (hs Fh 8 i Kungl. bibl.), bl. 99; Teckning av okänd hand i Wallins *Analecta* 1, s. 694; C.G.G. Hilfeling

teckning i F.m. 57:9, tab. 40 (Kungl.bibl.); P.A. Säve, teckning i Atlas till Reseberättelse 1855-56, no 20 (ATA); (Utkast i Gotländska samlingar bd 5 (hs R 623: 5 i UUB); C. Säve, Runanteckningar 15a och 15b (ATA), Teckning av K. Kristiansson dat. 1900, dnr 1956/34 (ATA); J. Hamner, foto 1904 och 1922 (ATA); A. Edle, foto 1936 (ATA); I. Andersson, foto 1944.

Gravhäll med runinskrift. Står uppklamrad mot västra sidan av den stödmur som stöter mot långhusets nordvästra hörn.

Den äldsta uppgiften om stenen är en bristfällig avbildning i Peringskiölds Monumenta. I Analecta ger G. Wallin en noggrann beskrivning av stenen, som då låg söder om kyrkan tillsammans med 5 andra runristade gravhällar: ”Den första...var en stor och vacker sten uppå hwilken runorna voro stora och djupt ristade. På de ställen som äro på norra och östra sidan prickade (på avbildningen) var efter min mening icke något borta, utan de af begynnelsen skråfliga ställen har stenhuggaren sprungit öfver...Denna ligger mitt för södra fönstret som är emellan chordörren och östra gaveln, 6-7 alnar från kyrkmuren.”

Stenen låg på samma plats när Hilfeling avbildade den år 1800 och ännu när bröderna Säve granskade den omkring seklets mitt. På 1890-talet hade den emellertid blivit flyttad till norra portluckan, där den låg kvar tills den fick sin nuvarande placering vid kyrkorestaureringen 1960.

Ljusgrå kalksten med svagt trapetsoid form, längd 243 cm, bredd vid basen 190 cm, vid toppen 200 cm, tjocklek ca 20 cm. Stenens baksida är inte plan utan oslät med en ”puckel” i mitten.

Ristningsytan är på många ställen skrovlig och ojämn. Inskriften är dock ganska välbevarad trots den omilda behandling stenen varit utsatt för. Hällens mitt upptas av ett rikt ornerat kors vars mittparti utgöres av en ”ros” i relief.

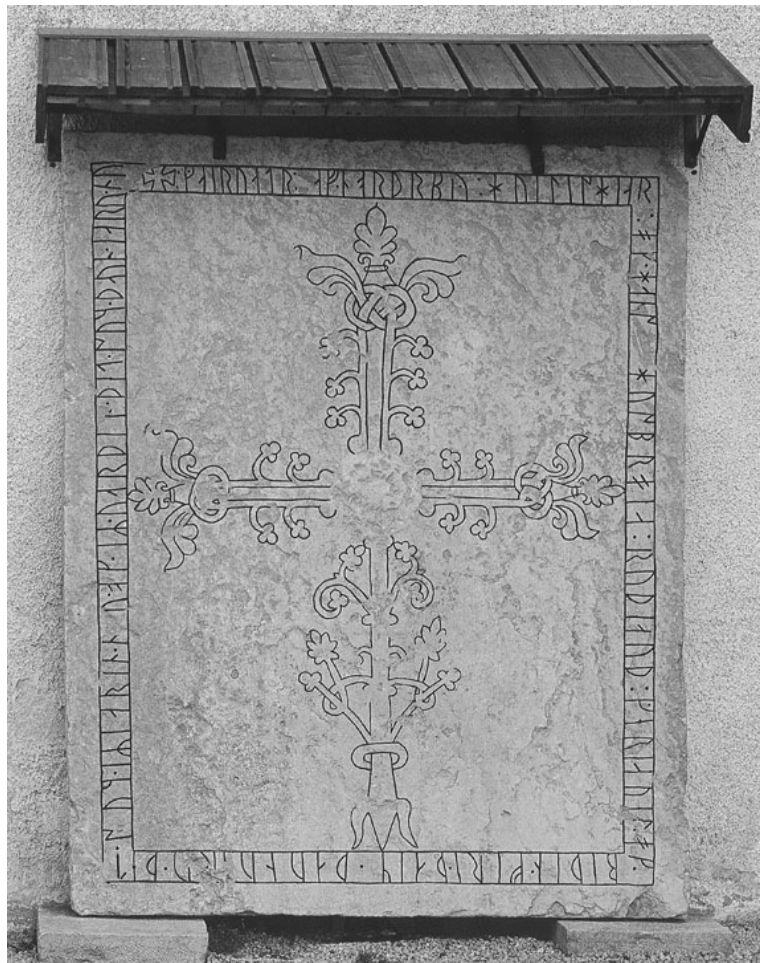
Inskriften löper i ett band längs stenens kanter. Runhöjden är 9-10 cm.

Inskrift:

+ : gairuatr : af · norþrby : huilis hiar : ok · hans [·] husbroia :
 5 10 15 20 25 30 35 40
 rupiaup : gerin uel · ok · biþin · firi · þaim · þaun u-ru · þet · sum ·
 45 50 55 60 65 70 75 80 85
 ir iarin · nu · ok · ir · uarþin · þet · sum · þaun · iaru · nu
 90 95 100 105 110 115

Gairvatr af Norðrbý hvílis hiar ok hans hūsproya Rūðþiaud. Gerin vel ok biðin firi þaim. Þaun vāru þet sum ir iarin nū ok ir varðin þet sum þaun iaru nū.

»Gairvat från Norrbys vilar här och hans hustru Rudiaud. Gören väl och bedjen för dem. De voro det som ni ären nu och ni bliven det som de äro nu.»

G 242. Foto: Bengt A. Lundberg 2001.

Till läsningen: Inskriften inleds med ett litet malteserkors, därefter skiljetecken i form av kolon. Inskriftens skiljetecken består dock oftast av endast en punkt. **a**- och **n**-runorna har ensidiga bistavar.

Runa 1 **g** är tydligt stungen med en punkt; runan är grund men säker liksom runorna 2 **a**, 3 **i**, 4 **r** och 5 **u**. 6 **a** är utvittrad och grund. Nedre delen av huvudstaven i 7 **t** är skadad av samma vittring som föregående runa. 8 **r** är ristad i ett numera skrovligt och ojämnt parti. Efter skiljetecknet i form av kolon kommer ett 3-4 cm långt vittrat och skrovligt parti fram till 9 **a**, vars bistav är grund och utvittrad. I 10 **f** har en vittringsskada tagit bort huvudstavens mitt och den nedre bistavens ansättning mot denna. I 11 **n** är bistaven grund men säker. Avståndet fram till nästa runa 12 **o** är rätt stort, troligen p.g.a. vittringar i stenytan. 12 **o** har ensidiga bistavar snett nedåt vänster. 13 **r** är grund men säker. I 14 **p** är bistavens övre del med ansättningen mot huvudstav och ramlinje svår att följa. Bistaven ansluter till huvudstaven vid ramlinjen liksom i 44 **p** och 48 **p**; samtliga **p**-runor har stor påse, dvs D-liknande form. 15 **r** är grund men säker. Efter den runan finns en grund och vittrad fördjupning som skulle kunna vara rester av ett skiljetecken. Övre delen av huvudstaven i 16 **b** är grund och otydlig, men kan nog följas i sin helhet; bistaven är lite ojämn men säker. I 17 **y** är huvudstavens topp borta och bistavens ansättning mot huvudstav och ramlinje. Det är tydligt att runan varit stungen med en rund punkt, men nedre delen av den är nu skadad eller borta i en stor utvittring i runans mitt. 18 **h** är grund men säker. I 19 **u** finns på huvudstavens övre del en diagonal fördjupning ca 1,5 cm lång som troligen är en vittring. 20 **i** är grund men säker. 21 **l** är skrovlig och utvittrad. 22 **i** är grund men säker. 23 **s** är ett gotländskt **s**, liksom övriga **s**-runor i inskriften; det andra och tredje ledet är mycket grunda och utvittrade, troligen saknas spetsen av tredje ledet med ansättningen mot ramlinjen; detta är svårt att bedöma p.g.a. färgrester i ristningsbottnarna. 24 **h** är grund men säker liksom 25 **i**. 26

a är ytterst grund och toppen är borta i en vittringsskada. 27 **r** är grund men säker.

Inskriften fortsätter sedan längs den högra långsidan med ett skiljetecken i form av kolon. 28 **o** har dubbelsidiga bistavar snett uppåt höger nedåt vänster. Övre delen i 29 **k** är mycket ojämn och vittringsskadad och en del av huvudstavens övre del och bistavens mitt är borta i denna vittring. Därefter skiljetecken i form av en punkt. 30 **h** och 31 **a** är grunda men säkra. Av bistaven i 32 **n** återstår endast spetsen, resten borta i en vittring. 33 **s** är grund men säker. Därefter ett 15 cm långt parti utan spår av runor, där finns en djup skada som förmodligen funnits där när inskriften tillkom. I kanten av denna skada finns rester av ett skiljetecken i form av en punkt. I 34 **h** kan den övre vänstra bistaven bara anas i sin ristningsbotten. 35 **u** är välbevarad. I 36 **s** är huvudstavens topp ytterst grund. 37 **b** är välbevarad. I 38 **r** är bistavens nedre del med ansättningen mot ramlinjen borta i en vittringsskada. 39 **o** har dubbelsidiga bistavar, den nedre är mycket grund speciellt t.v. om huvudstaven. 40 **i** och 41 **a** är djupa och tydliga. Därefter skiljetecken i form av kolon. I 42 **r** är runans topp med ansättningarna mot ramlinjen borta i en vittring. 43 **u** är välbevarad, likaså 44 **p**. Strax framför och vid mitten av huvudstaven i 45 **i** finns en lodrät eller svagt diagonal fördjupning som bedöms vara naturlig. Toppen av 45 **i** är borta i en vittring som också har skadat toppen i 46 **a**. I 47 **u** är välbevarad. I 48 **p** är huvudstavens nedre del och bistavens ansättning mot huvudstaven och ramlinjen grunda och utvittrade, runan kan dock troligen följas i sin helhet. Därefter sk i form av kolon. I 49 **g** är huvudstavens bas borta i en vittring, runan stungen med en rund punkt. 50 **e** är stungen med en punkt på den något sneda huvudstavens mitt. 51 **r** är mycket grund och ristad i ett vittringsskadat parti men är nog bevarad i sin helhet. 52 **i** är ytterst grund, vittringsskada på huvudstavens mitt. 53 **n** är mycket grund, särskilt bistaven. 54 **u** är tydlig men grund. 55 **e** är stungen med

en punkt, den är grund och basen är borta i en vittring. 56 **l** är ristad i ett ytterst skrovligt och vittringsskadat parti som tagit bort huvudstavens nedre del, övre delen grund och skrovlig, bistaven säker. Därefter skiljetecken i form av en punkt. 57 **o**, som är ytterst grund, har dubbelsidiga bistavar; den övre vänstra är helt bevarad, av den nedre högra bistaven återstår endast ytterst osäkra rester av ristningsbotten. 58 **k** är grund men säker, något sned. Skiljetecken i form av en punkt.

Därefter fortsätter inskriften längs den nedre kortsidan. 59 **b** har **r**-liknande form, bistaven ansluter till ramlinjerna inte till huvudstaven. 60 **i** är grund men säker. I 61 **p** är bistavens övre del med ansättningen mot huvudstaven utvittrad 62 **i** och 63 **n** är grunda men säkra. Därefter skiljetecken i form av en punkt. 64 **f** och 65 **i** är tydliga. I 66 **r** är huvudstavens nedre del borta i en vittringsskada, bistaven är ganska välbevarad. 67 **i** är vittringsskadad på mitten. Det är ytterst osäkert om rester av ett skiljetecken finns i det skadade partiet t.v. om runan. I 68 **p** är huvudstavens nedre del och bistavens ansättning mot den ytterst grund och utvittrad, runan kan dock troligen följas i sin helhet. I 69 **a** är huvudstavens övre del borta i en vittringsskada. 70 **i** är ganska bred och utvittrad i sin nedre del, övre delen ytterst grund. 71 **m** är ett gotländskt **m** med bistav bara t.v. om huvudstaven, detta gäller också övriga **m**-runor i inskriften. Därefter skiljetecken i form av en punkt. 72 **p** är säker. 73 **a**. I 74 **u** tycks huvudstaven inte ha gått ända upp till ramlinjen. 75 **n** är välbevarad. I 76 **u** finns en grund fördjupning i runans mitt som troligen är naturlig. Därefter finns en stor skada i ristningsytan som tagit bort större delen av tre runor. Av runa 77 återstår endast nedre delen av huvudstaven, inga spår av en **a**-bistav. I 78 **r** återstår drygt nedre hälften av huvudstaven och bistavens nedre spets. I 79 **u** är huvudstavens nedre del i stort sett borta i denna vittring, möjligen återstår ansättningen mot nedre ramlinjen; bistaven är bevarad i sin helhet. Därefter skiljetecken i form av en punkt. 80 **p** är grund men

säker, nedanför bistavens ansättning mot huvudstavens övre del finns en stor vittringsskada, som går över huvudstaven; det kan se ut som bistaven gick i denna skadas kant i stället för ovanför. 81 **e** är stungen med en punkt. 82 **t** är ytterst grund dock bevarad i sin helhet.

Därefter skiljetecken i form av en punkt. Inskriften fortsätter sedan längs den vänstra långsidan. 83 **s**, 84 **u** och 85 **m** är säkra. Skiljetecken i form av en punkt. 86 **i** och 87 **r** är välbevarade. 88 **i** och 89 **a** är grunda men säkra. I 90 **r** är huvudstaven välbevarad, bistaven är troligen bevarad i sin helhet trots vittringsskada på mitten. 91 **i** har möjligen inte varit ristad ända upp till ramlinjen. I 92 **n** är huvudstaven något ojämn och utvittrad. Skiljetecken i form av en punkt. 93 **n** är säker. Därefter ett vittrat parti som troligen är orsaken till att avståndet till nästa runa är 9 cm. I 94 **u** är toppen något skadad av denna vittring men runan kan troligen följs i sin helhet. Därefter skiljetecken i form av en punkt. T.h. om huvudstaven i 95 **o** finns en vittringsskada, därför kan det ej avgöras om bistavarna varit dubbelsidiga, de vänstra bistavarna är grunda men säkra. 96 **k** är säker. Därefter skiljetecken i form av en punkt. 97 **i**, 98 **r** är säkra. Skiljetecken i form av en punkt. 99 **u**, 100 **a**, 101 **r** och 102 **p** är säkra. I 104 **n** är huvudstavens övre del borta i en vittring, av bistaven återstår endast svaga rester av spetsen. Skiljetecken i form av en punkt. I 105 **p** är bistaven något utvittrad. 106 **e** är stungen med en punkt. 107 **t** är något utvittrad i sina övre delar. Skiljetecken i form av en punkt. I 108 **s** är nedre delen av huvudstaven något vittringsskadad. 109 **u** och 110 **m** är säkra. Skiljetecken i form av en punkt. 111 **p** är lite grund i toppen. I 112 **au** är huvudstavens topp lite utvittrad. 113 **n** är välbevarad. Skiljetecken i form av en punkt. I 114 **i** är övre delen grund. 115 **a** och 116 **r** är välbevarade. I 117 **u** kan bistaven troligen följas i sina ristningsbottnar, detta är dock svårt att avgöra p.g.a. rester av tidigare uppmålning. Skiljetecken i form av en punkt. Det två sista runorna är ristade längst upp i det övre vänstra hörnet. Där finns en

djup vittringsskada. Runorna 118 **n** och 119 **u** tycks dock vara bevarade i sin helhet om än grunda, utvittrade och något ojämnt formade.

Den äldsta läsningen återfinns i Peringskiölds Monumenta, den är emellertid så ofullständig att det knappast är meningsfullt att redovisa den.

Wallin i Analecta: + **gairuatr : if · no·rþrbu · huilis hiar · ok ·**

hans...husbroia : ruþiaup : gerinue...of · biþin · fyri · þaim · þaunu...-u
· þet sum · iriarin · nuok · ir · uarþinþet · sum · þaun · iaru · nu

Hilfeling 1801: + **gairuatr · af · norþrby · huilir · hiar · ok · hans ·**

husfroia · ruþiaup · gerþi mik · ok biþir · firi · þaim · patrnystu · þes
sum · irþarfn · litu · okir · uaraþu · þet · sum · þautn · iarunu

C. Säve 1848 (S 51): + **gairuatr : af : norþr · by : hulis : hiar : ok : hans :**

husbrouia : ruþiaup : gerinue- : ... · biþin · firi · þaim · þaun uaru · þet
sum · iriarin · n... · ok · ir · uatþi- · þet · sum · þaun · airu · nu

P.A. Säve 1855: - **gairuatntr af norþrby : huilis hiar : ok ·**

hans...husbroia : ruþiaup : gerian ue...-f · biþin · firi · þaim :

þaunu...nu · - sum · iriarman · n...u-k · ir · uarþi- þet · sum · þaun ·
-ire-n·

Av de äldre läsningarna är Wallins den mest korrekta. Hilfelings och bröderna Säves (nr 51 i Gutniska Urkunder) bristfälliga läsningar ledde däremot till feltolkning av inskriften. Den första korrekta tolkningen stod G. Stephens för (Academy 1884, s. 341). Detta erkändes också av C. Säve i ett brev till brodern P.A. Säve redan 1864 (Gotl. samlingar R 623:5, s. 631).

I Carl Säves Runanteckningar 15A, som förvaras i ATA och huvudsakligen tycks ha tillkommit under 1860- och 1870-talen, finns en odaterad teckning som uppenbarligen bygger på hans läsning från 1848, publicerad i Gutniska Urkunder, och broderns läsning från 1855. I marginalen anger han alternativa läsningar som här redovisas inom hakparentes: + **gairuatr : af : norþ · by : huiis : hiar : ok : hans**
:...husbroia : ruþiaup : geri[a]nue[l] : af · bipin · firi þaim · þauny - u ·
l...t [uaru · þet]sum · iriar[i]an[n] · n ok · ir · uarþ-[n] · þet · sum ·
þaun · aiaru · nu

I dessa Runanteckningar finns också flera skisser av inskriften, som bygger på den tolkning som G. Stephens publicerade i Academy 1864.

O.v. Friesens läsning från 1922 och E. Wesséns från 1944 överensstämmer i allt väsentligt med författarens.

Detta är det enda belägget i Nordertredingen på namnet *Gæir(h)vatr*, som förekommer i tre inskrifter (4ggr) på södra och mellersta Gotland. Namnet *Rōðþiaud/Rūðþiaud* förekommer på gravhällen G 292 i Lärbro kyrka och i G 111 och 112 där det åsyftar samma kvinna. Om växlingen mellan *ō* och *ū* former i namnformer som *Bōt-/Būt-*, *Rōð-/Rūð-* se Th. Snædal, a.a. s. 196 f. *Norðrby*, nuvarande Norrbys, är en gård belägen ca 2 km nordväst om Hejnums kyrka (E. Melefors a.a. s. 134)

Inskriften visar att den palatala **r**-runan (𐀚) troligen varit i bruk på Gotland ännu i början av 1300-talet. Tillsammans med G 290 och G i Hellvi utgör G 242 de yngsta exemplen på detta skrivsätt.

De målade inskrifterna G 119 och G 120 i Anga kyrka, som daterats till 1280-talet visar en korrekt etymologisk användning av **r**-runan, den framgår särskilt tydligt av G 120: **þaun : litu : gera : limnink : þisa : fyrir**
: liknuþar : sial ok fyrir : botliknar sial tygia : syskyna sialir haluarþr :
gerþi : han : ir skultr minas : þaira

I G 242, som torde vara några decennier yngre, är bruket något mera vacklande. **ʀ**-runan har ersatts med **r**-runa i namnet **gairuatr** och prepositionen *fyrir* har drabbats av *r*-bortfall. **ʀ** används däremot helt korrekt i pronomenet **ir**. samma gäller inskriften G 290 i Hellvi, som också har *r*-bortfall i *fyrir* men bevarat **ʀ** i *dōttir* och *ir*.

Flertalet inskrifter daterade till 1100-talet har bevarat **ʀ**. I inskrifter från 1200-talet är det belagt endast i 10-talet inskrifter och från 1300-talet endast i G 242 och G 290. Det är svårt att avgöra hur länge palatalt *r* har funnits kvar i det gutniska uttalet, men dessa inskrifter tyder på att det åtminstone i vissa områden funnits kvar ännu vid 1300-talets början.

Redan från slutet av 1000-talet saknas palatalt *r* i vissa inskrifter exempelvis G 309 Hangvar och G 276 Boge. Framför allt tycks **r** tidigt ha ersatt **ʀ** i prepositionen *æiftir*. Detta förekommer även i inskrifter som annars har **ʀ**, exempelvis G 113. Bruket har alltså redan då börjat vackla. Den ökade användningen av **r**-runan kan därför antingen spegla en pågående utjämning av de båda *r*-ljuden eller vara en rent ortografisk reform. Det är svårt att tro annat än att de palatala **ʀ**-et i G 120 också har funnits med i uttalet, men lika svårt är det att bevisa att palatalt *r* har uttalats i inskrifter där det inte skrivs. Utjämningen av de båda *r*-ljuden har säkert gått olika fort i olika delar av Gotland. Det kan i alla fall noteras att de yngsta beläggen på användning av palatalt-*r* finns i de relativt isolerade delarna av östra och norra Gotland: Anga, Hejnum och Hellvi. (Th. Snædal, a.a. s. 130, 209-211).

Inskriftens avslutning är märklig: **þaun uaru þet sum ir iarin nu ok ir uarþin þet sum þaun iaru nu** ” De voro det som ni ären nu och ni bliven det som de äro nu”.

Detta uttryck för dödens triumf eller den dödes tal till de levande är mycket utbredd i olika variationer i gravinskrifter i hela Europa. Den

existerade redan under antiken och är tidigt belagd i inskrifter från Orienten (se G. Lindström, Anteckningar om Gotlands medeltid I. s. 113 och W. Storck, Der Spruch der Toten an die Lebenden, i Zeitschrift der Vereins für Volkskunde, Heft 1, 1911, s. 53-63, och i dessa arbeten anförd litteratur.)

En latinsk text med samma innehåll finns på en välbevarad gravhäll från 1200-talets senare hälft i Väskinde kyrka. Den är lagd över Halvid, Botes son:

QVISVIS ERIS / QVI TRANSIERIS / STA PERLEGE PLORA / SUM
QVOD ERIS / FUERAMQVE, QVOD ES / PRO ME PRECOR ORA.

”Vem du än må vara, som går förbi, stanna läs och beklaga;
jag är vad du skall bliva och jag har varit, vad du är;
bed för mig, jag bönfäller därom.” (Gotlands kyrkor, bd 1, s. 225)

Troligen har liknande text funnits på en numera mycket svårt skadad gravhäll från 1400-talet i Gothems kyrka (R. Bennett, De gotländska porträttgravstenarna från 1300- och 1400-talen, s. 84).

Hejnumgravhällens inskrift är troligen en gutnisk version av denna vers. Nästan samma utformning har den på en mycket skadad häll i Hellvi kyrka, G 290: **minnins þet at han uar þet sum ir iarin nu ir uarþen þet sum han ir nu** ”Kom ihåg att hon var det som ni äro nu, ni kommer att bli det som hon är nu.”

G 242 är från slutet av 1200-talet eller omkring 1300 och G 290 kan på grundval av den sköldformiga inskriften dateras till 1300-talet; de är således troligen något yngre än Väskindehällen, som möjligen innehåller det äldsta belägget i Norden på denna latinska vers.

På svenska fastlandet är den belagd först från omkring 1300. I Gravmonument från Sveriges Medeltid (Göteborg 1945) redovisar Sölve Gardell tre latinska inskrifter med liknande formulering. I Sköllersta kyrka i Närke finns en gravhäll från 1300-talet vars inskrift avslutas

med detta konstaterande: *Sum quod eris [Quod es ipse fui] pro me precor, ora* (S.Gardell nr 131, s. 226). ”Jag är vad du skall bliva, vad du är har jag själv varit. Bed för mig beder jag!”

Exakt samma lydelse har inskriften på en gravhäll från 1333 i Hycklinge kyrka i Östergötland (S. Gardell nr 169, s. 248-249). I Skara Domkyrka finns en gravhäll från 1458 vars inskrift avslutas på ungefär samma sätt: *Sum quod eris fueramque quod es. Pro me precor, ora!* ”Jag är vad du skall bliva och jag har varit vad du är. Bed för mig, beder jag.” (S. Gardell nr 439, s. 379-380).

243. Hejnums kyrka

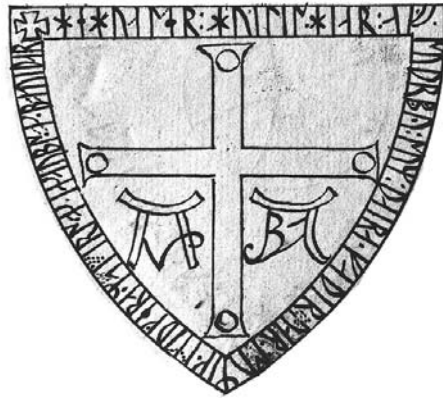
Litteratur: L 1727, S 53, F 115. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 693 och 1031-1032 (dep. Kungl.bibl.); C.G.G. Hifeling, *Resejournal* 1800, hs F m 57:8 (Kungl. bibl.), s. 126; P. A. Säve, *Gotländska samlingar* bd 4, (hs R 623:4 i UUB) s. 261; L. Alfvegren, *r-genitiv och are-komposition*, 1958, s. 173; E. Melefors, *Byngen, Smissen och Listar. Inbyggarbeteckningar och husbondenamn på Gotland 1. Typologi och ordbildning*. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 56. Studier till en svensk ortnamnsatlas 13.) (1983), s. 136; Th. Snædal, *Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi* (Runrön 16.) 2002, s. 149.

Äldre avbildningar: Teckning av G. Wallin i *Analecta* s. 693; Teckning av Hifeling i *Resejournal* 1800, a.a s. 126.

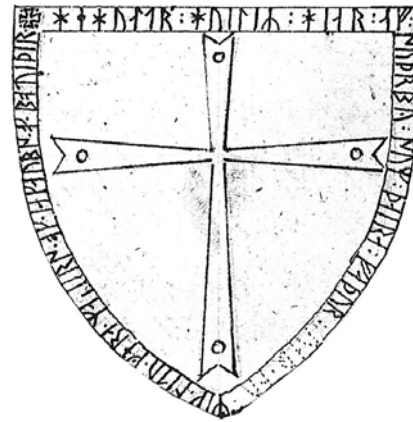
Gravhäll med runinskrift, numera försvunnen. Enligt Wallins *Analecta* låg den söder om kyrkan tillsammans med fem andra runristade gravhällar. Om G 243 skriver han följande: ”Den 4de... ligger just med sin östra sida intill den 3jes västra (G 246?) och är med sina runor, kors och bomärken eller vad det är riktigt afritad.”

Vid Hifelings granskning år 1800 låg de sex stenarna fortfarande kvar söder om kyrkan och förmodligen ännu på 1840- och 1850-talet när

bröderna Säve undersökte dem. Inskriften tycks ha varit någorlunda läslig när Carl Säve undersökte den år 1848 medan P.A. Säve i sin reseberättelse från 1855 uppger att stenen är sönderslagen och svårläst.

G 243. Enligt G Wallins Analecta Goth. s. 693

G 243. Enligt Hilfelings journal 1800 s. 126

Inskrift, rekonstruerad efter äldre läsningar:

+ **hehualdr** : **huilis** : **hiar** : **af** : **suþrby** : **sum** : **þaira** : **faþir** :
uar : **sumik** : **litu gera** **ma ... irs** · **ok** · **iakaubs** · **ok** · **botuiþar**

*Hegvaldr hvilis hier af Suðrbý sum þaira faðir var sum mik litu gera
 Malgairs(?)... ok Iakaups ok Bötviðar.*

»Hägvald vilar här från Suderbys, som var deras fader som mig läto göra, Malgairs(?) och Jakobs och Botvids.»

Wallins Analecta: + **hehualdr** : **huilis** **hiar** : **af** · **suþrby** : **sum** : **þaira** ·
faþir **uar** **sumik** **litþ** **gera** · **magirs** · **ok** **iakaubs** · **ok** **botuþar**

Hilfeling 1800: + **hehualdr** : **huilir** : **hiar** : **af** : **suþrby** : **sum** : **þaira** :
faþur : **uar** : **-u** **mik** : **litu** : **gera** : **ma---** **irs** : **ok** : **iakaubs** : **ok** : **botuiþir**

Gårdnamnet **suþrby**, *Suðrby*, syftar med all säkerhet på gården Suderbys, en dryg km väster om kyrkan. Gården nämns också i G 244.

Av de fyra namnen tillhör *Iakobr* och *Bōtviðr* de vanligaste i det gotländska runmaterialet med 20-talet belägg vardera (se G 13 respektive G 12 och G33). *Hegvaldr* förekommer på G 21 och möjligen på G 97. Det är också välbelagt i andra medeltida källor.

Det är ytterst beklagligt att det fjärde namnet är så skadat att en säker tolkning inte kan ges. De äldre läsningarna (**magirs, ma--irs**), ger nämligen vid handen att det kan röra sig om de ovanliga mansnamnet *Malger, Malgar*. Detta namn har burits av en tingsdomare i Eke socken 1523 (Malgher roes).

Troligen är det detta namn, vars medeltida form möjligen går tillbaka på ett äldre *MalmgæiRR*, som finns i gårdnamnet Mallgårds, den officiella namnformen på 3 olika gårdar i Alskog, Hejnum och Levide. En intressant omständighet, som kan tala för riktigheten i tolkningen av namnet på G 243 är att Mallgårds i Hejnum ligger i bolag med Suderbys och är troligen en avstyckning av denna gård. Mallgårds skrivs på 1400-talet *malgerds* och på 1500- och 1600-talet *malghers* respektive *malgiers* (E. Melefors, manus och muntligt meddelande). Båda gårdarna ligger en dryg kilometer väster om Hejnums kyrka.

Inskriften på G 243 har varit anordnad i ett sköldformigt band på hällens mitt liksom inskrifterna G 244, 245 och 246. Sköldformade är också inskrifterna G 290, G 314 och G 231. Den inskriften är genom den latinska inskriften längs stenens kanter säkert daterad till 1326. Datering till detta århundrade gäller också de andra sköldformade inskrifterna, se närmare G 314. Datering utifrån runformer och språk är vansklig när inskriften endast är känd genom avbildningar, men ingenting i runor och språkformer i avbildningarna talar emot en datering till 1300-talet.

Enligt G. Wallins teckning fanns ett par underliga tecken, troligen bomärken, inuti skölden. Varken Helfeling eller P. A. Säve har dock återgivit dessa tecken.

244. Hejnums kyrka

Litteratur: L 1728, S 54, F 116. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1. (dep. Kungl.bibl.), s. 693 och 1032; C.G.G. Hilfeling, *Resejournal* år 1800, (hs F m 58:8 i Kungl.bibl.), s. 126; P.A. Säve, *Reseberättelse* 1855, nr 21, s. 91 (ATA), *Gotländska samlingar* bd 4 (hs R 626:4 i UUB), s. 261; J.W. Hamner, *Register till Gotlands runinskrifter 1922-23*; E. Melefors, 1983: *Byngen, Smissen och Listar. Inbyggarbeteckningar och husbondenamn på Gotland 1. Typologi och ordbildning*. Uppsala. (*Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi* 56. *Studier till en svensk ortnamnsatlas* 13.)(1983), s. 136; Th. Snædal, *Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi* (Runrön 16.) 2002, s. 149.

Äldre avbildningar: Teckning av G. Wallin i *Analecta*, s 693; P. A Säve, teckning i *Atlas till Reseberättelse 1855* (ATA); P.A. Säve, teckning i *Gotland 1864*, bd 1 s. 24 (UUB), *Gotländska samlingar* bd 4 (hs R 626:4 i UUB) s. 261.

Runristad gravhäll, numera försvunnen. Låg på 1700- och 1800-talet på kyrkogården söder om kyrkan bredvid G 242. Att döma av Wallins teckning i *Analecta* var hällen vid den tidpunkten helt bevarad. P.A. Säves avbildning från 1855 visar däremot att stenens nedre del då var borta. Storleken på den återstående delen var 1 aln 18 tum lång och 1 aln och 22 tum bred, dvs ca 105x110 cm.

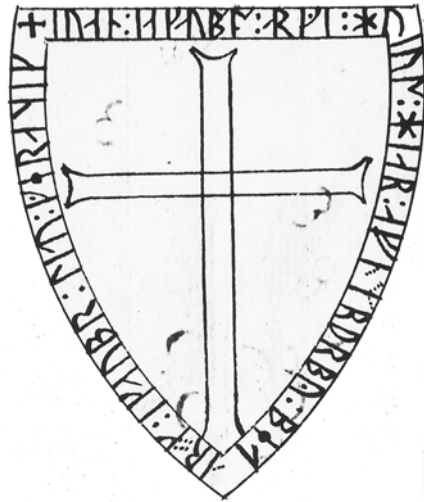
Vid O. v. Friesens besök i kyrkan i juli 1922 var stenen försvunnen. Enligt en anmärkning i Hamners register från samma tid uppgav dåvarande kyrkoherden Kristiansson att en sten med sköld nyligen blivit sönderslagen och att det troligen rörde sig om G 244.

Inskrift supplerad efter S 54:

+ iuan : iakaubs : arfi : hullis : hiar : af : norparby : betar : ok :
iakaupr : litu : gera : mik

Iūhan, Iakobs arfi, hvilis hiar, af Norðarbȳ. Petar ok Iakaupr litu gera mik.

»Juhan, Jakobs arvinge från Norrbys, vilar här. Petar och Jakob läto göra mig.»

G 244 Teckning av G. Wallin i *Analecta*, s. 693

G 244 Teckning av P. A. Säve 1855

Wallin: + iuan : iakaubs : arfi : huilis : hiar : af norparby : betar ok :
ikaubr : litu : gera : mik

Hilfeling: iuan : iakaubs : arfi : huilis : hier : ”med mera oläsligt”.

Gården *Norð(a)rbȳr*, nuvarande Norrbys, ligger ett par km nordväst om kyrkan, den nämns också på G 242, där namnet skrivs **norprby**.

Namnen *Iūhan/ Iōhan*, *Iakobr* och *Petar* är mycket vanliga i det gotländska runmaterialet. (Se G 4, G 13 och G 2). Om växlingen mellan *ō* och *ū* former i namnformer som *Bōt-/Būt-*, *Rōð-/Rūð-* se Th. Snædal, a.a. s. 196 f. Det framgår inte av inskriften i vilket släktskapsförhållande Petar och Jakob har stått till den avlidne Juhan. Troligast är väl att de har varit hans söner.

Ristningen var anordnad i ett sköldformat inskriftsband. Denna typ av inskrifter dateras till 1300-talet, se närmare G 243.

245. Hejnums kyrka

Litteratur: L 1729, 1730, S 56 (eller 55), F 117. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 694 och 1033 (dep. i Kungl.bibl.); C.G.G. Hilfeling, *Resejournal* år 1800, (hs F m 57:8 i Kungl.bibl.), s. 127; P.A.Säve, *Reseberättelse* 1855, nr 21, s. 91 (ATA), *Gotland* 1864, I, hs S 4o m (UUB), s. 264, 289, *Gotländska samlingar* IV, s. 261 (UUB).

Äldre avbildningar: Teckning av G. Wallin i *Analecta Gothlandica* 1, s. 694.

Gravhäll, numera försvunnen. G. Wallin har i sin *Analecta* en ofullständig läsning av inskriften på s. 695 och en beskrivning på s. 1031: "Den 5:te, Litt. F. ligger 2 å 3 alnar just väster mot den förstes norra sida och syntes ej mera af honom än ett hörn det andra låg under jorden så mycket som låg i dagen af runorna var aldeles bortnött men det övriga var tydeligt. Längden och bredden af stenen kunde jag ej få efter dess östra sida låg långt under jorden. Ej heller höllt jag det för angeläget."

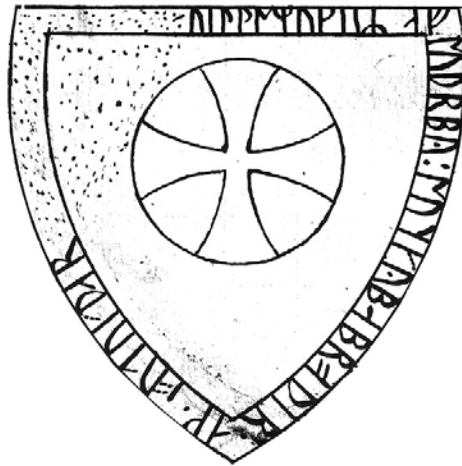
Det förefaller som om Wallin i sin avbildning har förväxlat Litt. F och Litt. J. Därför kan det inte avgöras med säkerhet vilken beskrivning som hänför sig till respektive avbildning av G 245 (S 56) och G 246 (S 55/57) i hans *Analecta*.

Inskrift enligt Wallin:

...ui -- smukiir af suprby : sum kybabropir · ak-ōutuiŕpar...

...af Suðrbý, sum...

»... av Söderby, som ...»

G 245. Teckning av G. Wallin i *Analecta Gothlandica* 1, s. 694

Wallins läsning är tyvärr så bristfällig att endast ett par ord kan tolkas med säkerhet. Gårdnamnet *Suðrbȳr*, Söderby, ca 1 km väster om kyrkan, nämns också i G 243.

Ristningen var anordnad i ett sköldformat inskriftsband. Denna typ av inskrifter kan dateras till 1300-talet, se härom G 243.

246. Hejnums kyrka

Litteratur: L 1729, S 57,(och 55?), F 117. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 694 och 1032; C.G.G. Hilfeling, *Resejournal* år 1800, (hs F m 57:8 i Kungl.bibl.), s. 127; P.A. Säve, *Reseberättelse* 1855, s. 90 (ATA), *Gotland* 1864 bd 1 (hs S 40 m i UUB), s. 24, *Gotländska samlingar* bd 4 (hs 623:4 i UUB), s. 261; Th. Snædal, *Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi* (Runrön 16.) 2002, s. 150.

Äldre avbildningar: Teckning av G. Wallin i *Analecta Gothlandica* 1, s. 694.

Gravhäll, numera förkommen. Enligt Gutniska Urkunder skulle den ha hittats 1854, men med stor sannolikhet rörde det sig då om en av de hällar som under S 55 och 56 uppges som ”aldeles förderfvad”. Den tycks i alla fall vara identisk med den häll som G. Wallin avbildar på

sidan 694 i sin *Analecta*. Tyvärr stämmer inte hans hänvisningar i den förklarande texten på sidorna 1030-1033 riktigt med avbildningarna. Det kan därför inte avgöras med säkerhet vilken av beskrivningarna på de två utnötta hållarna som hänför sig till respektive avbildning.

Troligen är det dock G 246 (S 55/57) som beskrivs på följande sätt:

”Den tredje, Litt. J, låg i samma linje (som föregående) och vid kyrkomuren i takdroppet, som också skavt denna stenen alldeles bort, ty han var numera så skråflig att jag omöjligt kunde taga rätt uppå ristningen, undantagandes då här och där en enda bokstaf, som det som under Litt. J står anført, varföre jag ej höllt mödan värt att bättre upprita honom.”

Då två av namnen på Wallins avbildning stämmer med inskriften på G 246 (S 57) är det troligt att det rör sig om samma sten, trots att C. Säve inte tycks ha uppmärksammat det vid fyndtillfället. Året efter, 1855 antog dock P.A. Säve att det rörde sig om samma ristning. (Reseberättelse 1855, s. 90. Gotl. samlingar IV, s. 261).

Inskrift, supplerad efter S 57:

+ **butulfr** :.....s...r: **butuiþr** : ok : **iakaupr** : ok : **olafr** : ...

Būtulfr ... Būtviðr ok Iakaupr ok Ólafr ...

»Butulv...Butvid, och Jakob och Olov... »

Wallin: ...: **butuiþr**...o... -abr : o...

G 246. Teckning i *Analecta Gothlandica* 1, s. 694

Samtliga dessa namn är mycket vanliga i det gotländska runmaterialet.
Om namn på *Bōt-/Būt-* se G 12, 35 och 36, Th. Snædal 2002 s. 197-198.
Om *ōlafr* se G 8 och om *Iakobr* G 13.

Ristningen var, enligt Wallins avbildning, sköldformad. Denna typ av inskrifter kan dateras till 1300-talet, se närmare G 243.

247. Hejnums kyrka

Litteratur: F 113 A, W 68. Brev från Oskar Wennersten till O. Janse, 17.8.1914, jämte odaterat PM (ATA); E. Lundmark, brev till RA, okt. 1914 (ATA); Sveriges kyrkor, bd. 1, s. 164-165; Gotlands Ciceronen 1, s. 107.

Äldre avbildningar: Foto (situationsbild) 1914 av E. Lundmark i brev till RAÄ 1914 (ATA); J. Hamner, foto, odat. (ATA); A. Edle, foto 1924 (ATA); Iwar Andersson, foto 1944(?) (ATA).

Runinskrifter på kvaderstenar i tornets västra yttermur, ovanför portalen. De tycks inte ha uppmärksammats förrän 1914. Enligt O. Wennerstens och E. Lundmarks skrivelser till RA var det en pastor Holm som upptäckte runorna i samband med sökandet efter spår av den ursprungliga kyrkan.

a.

Ristningen finns på en 88x25 cm stor sten, ca 1 1/2 meter rakt ovanför portalen. Runhöjden är 6-9 cm.

Inskrift:

haimastr

5

Haimfastr(?)

»Hemfast»

G 247a. Foto: Bengt A. Lundberg 1989.

Till läsningen: Runorna är rätt djupa och ganska tydliga. 1 **h** har långa bistavar. 2 **a** har dubbelsidig lång bistav. 3 **i** har en svag lutning åt höger. 4 **m** och 5 **a** är tydliga. 6 **s** har gotländsk form; bistavarna är mycket korta och vittrade. T.v. om huvudstaven, något nedanför mitten finns en avlång diagonal fördjupning, som bedömts vara naturlig. 7 **t** är vittringsskadat i toppen; av den högra bistaven återstår ca 0,5 cm av spetsen. 8 **r**, som också är vittringsskadad i toppen, har haft sluten form. Därefter inga spår av runor.

Inskriften ger tyvärr ingen omedelbart språklig mening. Oskar Wennerstens förslag att tolka det som *hainmaistare*, stenhuggare, är inte sannolik. Ordet *hain* betyder i gutniskan alltid bryne, brynsten. Samma betydelse har ordet i isländska och även i svenska norska och danska dialekter. En möjlig, om än inte sannolik, tolkning är att det rör sig om en förkortad skrivning av *Hainhaimmæstari*, Hejnummästare.

I sin avhandling *Gotländska terrängord* s. 68 antar Ingemar Olsson att till fgotn. namn som **Haimfastr*, **Haimviþr* har funnits en kortform **Hemma*. Denna kortform skulle föreligga i gårdnamnen *Hemmor* i Garde, Lau och När. Det kan därför tänkas att runföljden **haimastr** är en onöjaktigt återgivning av det i övrigt inte på Gotland belagda namnet **Haim(f)astr*. På fastlandet är namnet *Hemfaster*, Hemfast, belagt några gånger under medeltiden och tycks huvudsakligen ha använts i Götaland (SMP, häfte 12, sp. 198).

b.

Inskriften finns på en 79x25 cm stor kvadersten, omedelbart t.h. om föregående. Den är uppochner vänd. Runhöjden är 7-7,5 cm.

Inskrift:

ha--

G 247b. Foto: Bengt A. Lundberg 1989.

Till läsningen: I 1 **h** tycks den ena bistaven, (nedåt vänster uppåt höger) vara ristad i en linje diagonalt över huvudstaven. Den andra har huggits så att de båda sidorna inte ligger i linje med varandra. Runan är därför asymmetrisk. 2 **a** är tydlig. Av runa 3 återstår diffusa rester av huvudstaven. På platsen för en **k**-bistav finns en svag och synnerligen osäker huggning. 7 cm till höger om runa 3 ans spår av en huvudstav som lutar något åt höger. Därefter inga spår av ristning.

c.

Ristningen befinner sig på en sten i valvet ovanför och strax t.h. om föregående sten. Inskriften är upp och nedvänd. Runhöjden är 7-8 cm.

Inskrift:

botuiþr

5

Bōtviðr

»Botvid»

G 247c. Foto: Bengt A. Lundberg 1989.

Till läsningen: I 1 **b** ansluter den nedre bistaven ett stycke upp på huvudstaven. I 2 **o** är huvudstaven grund men säker. Den övre bistaven är tydlig; av den nedre anas möjligen en 1/2 cm av den vänstra delen. 3 **t** är tydlig. I 4 **u** är bistaven ansatt ett stycke ned på huvudstaven. 5 **i** och 6 **p** är vittrade men säkra. 7 **r** har öppen form. Därefter inga spår av runor.

Namnet *Bōtviðr* hör till de vanligaste i det gotländska runmaterialet, med omkring 20 belägg, om namnet se G 12. Att runorna är felvända visar att inskriften tillkommit innan stenen sattes på plats i muren. Detta torde också gälla de andra inskrifterna. *Bōtviðr* och *Haimfastr*(?) har väl arbetat som stenhuggare vid kyrkobygget.

På den del av tornet som vetter inåt långhusvinden finns åtminstone åtta stenar med stenhuggarmärken.

G 247 d, e, f,

Ristningarna G 247 d, e och f.¹ blev kända sommaren 2000 när kyrkvaktmästaren i Hejnums kyrka visade dem för artikelförfattaren.

d.

Ristningen befinner sig på kyrkans södra vägg, nära trappan till predikstolen, 125 cm till höger om dörren till predikstolen och 120 cm över golvytan. Inskriften består av 15-20 tecken och är ca 40 cm lång, runornas höjd är 3-3,5 cm.

Inskrift:

...rum : -nr̥ : h̥k--- sum : ---...
 5 10 15

...rūm ... sum...

¹ Eftersom numreringen av inskrifterna i Nordertredingen var genomförd när inskrifterna uppdagades har dessa ristningar numrerings anslutits till ristningarna på tornets utsida.

»...(kyrko)rum ... som...»

G 247d. Foto: Bengt A.Lundberg 2005.

Runorna är diffusa eftersom de är överkalkade och därför svåra att följa. Före 1 **r** inga säkra spår av runor. 1 **r**, 2 **u** och 3 **m** är ganska säkra. Efter skiljetecknet finns diffusa streck som kan vara rester av en runa. 5 **n** har en diffus ensidig bistav, 6 **r** är grund och otydlig, därefter skiljetecken i form av tre punkter. 7 **h** är säker, bistaven i 8 **k** är diffus, i 12 **s** är det tredje ledet otydligt, men svagt skönjbart, 13 **u** och 14 **m** är säkra. Resterna av runa 14 tyder på att runan varit **l** eller **u**, därefter möjligen diffusa rester efter ett par runor. Till höger om denna inskrift kan ytterligare inskrifter skönjas.

Ordet, *rūm* n., rum, plats, ställe, (Söderwall 2:1 s.268) kan antingen syfta på kyrkorummet som sådant eller den plats där inskriften är anbragt. Ordet förekommer också i inskriften G 247f.

e.

Inskriften finns på södra väggen, ca 190 cm till vänster om sydportalen och ca 110 cm över golvytan, den är ca 27 cm lång, består av 10-15 runor, runhöjd 3-4 cm.

Inskrift:

: nikulas : i : r---h-----
 5 10 15

Nikulās ī...

»Nikulas ī...»

G 247e. Foto: Bengt A. Lundberg 2005.

Runorna 1-8 är säkra, därefter blir inskriften mycket svårtydd. I 3 **k** är bistavens nedre del och huvudstavens mitt överkalkade, i 9 **r** är bistaven mycket osäker, 13 **h** har långa bistavar: **℥**, därefter diffusa rester av 4-5 runor.

Nikulās hör till de vanligaste namnen i de gotländska runinskrifterna se ovan G 241 och G 11.

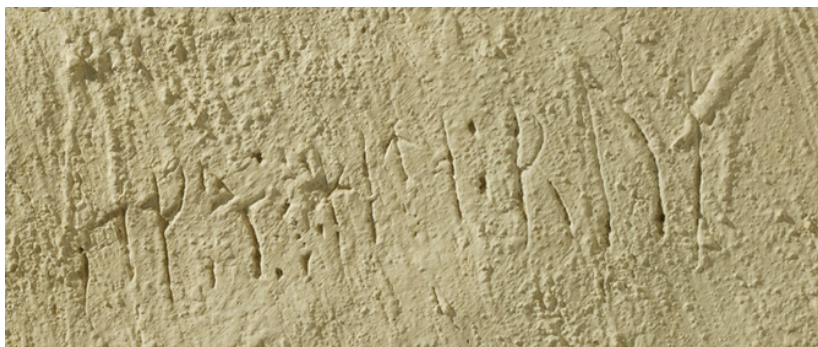
f.

Inskriften finns på södra väggen 52 cm väster om sydportalen och 145 cm över (läktar)golvet. Den består av 10-11 runor 3,5-5 cm höga. De är ganska tydliga, men inskriften kan knappast vara komplett även om inga säkra spår av runor finns för inskriftens början och slut.

...-**ṭaku** : **hiṭa** : **rum**

⁵ ¹⁰
...*hitta rūm*.

»...detta (kyrko)rum.»

G 247f. Foto: Bengt A. Lundberg 2005.

Runa 1 är ett diffust lodrät streck, av runa 2 återstår 2 cm av huvudstavens övre del, på platsen för en ensidig **t**-bistav går ett diffust diagonalt streck snett nedåt vänster. I 3 **ak** är **k**-bistaven säker, från

huvudstavens övre del går ett kort streck snett nedåt, den skall möjligen uppfattas som en **a**-bistav. I 4 **u** är huvudstaven delvis överkalkad, skiljetecken i form av tre punkter, i 5 **h** är huvudstaven diffus, 6 **i** är delvis överkalkad, i 7 **t** är bistavarna tydliga, huvudstaven diffus och överkalkad, bistaven i 8 **a** är ensidig och diffus. 3 cm nedanför och t.h. om denna inskrift syns runorna **p āk** och eventuellt rester av ytterligare runor. Om *rūm* se ovan G 247 d.

248. Riddare, Hejnums socken

Litteratur: (F 117) P.A. Säve, Reseberättelse 1864, s. 107, Gotländska Samlingar 1 (hs R 623:1 i UUB), s. 364; F. Nordin brev till RA 26.6.1886 (ATA); E. Hellgren brev till T. Arne 29.10.1911 (ATA); S. Lindqvist, Gotlands Bildsteine, I (1941), s. 47, 71, 73, 75, 97, fig. 79, 80, II (1942), s. 72, fig. 417.

Äldre avbildningar: Teckning av P.A. Säve i Reseberättelse 1864, s. 107; H. Faith-Ell, foto 1937.

Bildsten med rester av runinskrift. Den står i den östra kanten av en åker, ca 150 m söder om landsvägen Bjärs-Riddare, ca 500 m SV om Bjärs och en knapp km NO om gården Riddare.

Enligt P.A. Säves Reseberättelse 1864 blev den ”funnen för omkring 35 år sedan [dvs omkring 1830] i O. Erikss. Riddare åker, der den nu ligger, under mosslagren säkerligen döljande flera bilder, hvarav nu blott skeppsseglet synes.”

Troligen restes stenen inte förrän 1886. I ett brev till RA det året nämner F. Nordin att ”i går reste jag med tillhjälp av 30 man en gammal bildsten vid Riddare.”

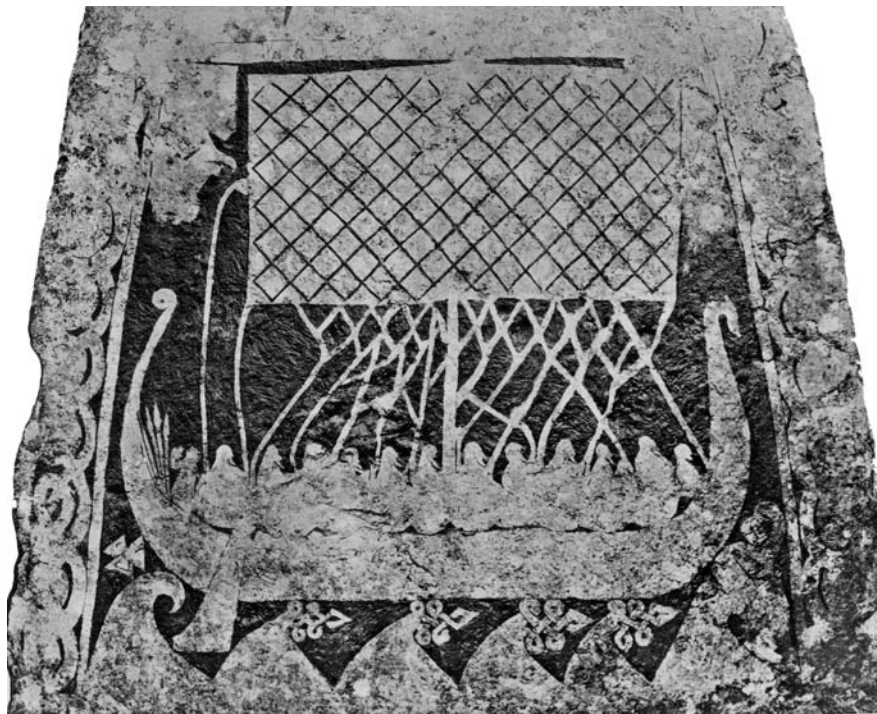
Runorna tycks först ha uppmärksamats av S. Lindqvist i samband med publiceringen i Gotlands Bildsteine.

Enligt Gotlands Bildsteine (II, s. 73) är stenens hela höjd 325 cm, höjden över markytan är nu ca 290 cm. Bredden över övredelen ("huvudet") är 147 cm, över basen 175 cm. Tjocklek ca 30 cm.

I ett vågrät inskriftsband strax ovanför båtens segel finns rester av en runinskrift. Den är dock så skadad att endast ett par runor kan nu typbestämmas. Runhöjden är lika med inskriftsbandets bredd, ca 4,5 cm.

Inskrift:

...i k...

G 248. Foto från Gotlands Bildsteine I, fig 80.

Lindqvist daterar denna typ av bildstenar till vikingatidens början, se vidare Gotlands Bildsteine I, s. 40-43 och 117-118, samt G 110, G 310 och G 252.

Kyrkebys, Hejnums socken.

Litteratur: Rannsakingar efter antikviteter, bd 2, hft 1 (1969) s. 321.

I Rannsakingarna finns följande uppgifter under rubriken Heinom:

”Thill Kirchebyss i heinom findis ennu utj S: Oluffs Steen huuset hans Seng, wandfad, Stoell och Øxe, en stolpe i huuset paa huilchen ehr ut graffwet runt omkring Löffwer och Slanger, och mit utj blandt Slangerne som ere sammen wicklede, shall findis hans Naffn, och dett sigis at wære S Oluffs waaben. paa samme Stolpe findis ochsaa disse efter følgende bogstaffwer...”

*XMIK IPXR

Stolpen nämns inte i några andra källor och inga rester av den eller ristningen finns bland de stenar från Kyrkebys som förvaras i Gotlands fornsal. Det är inte frågan om genuina runor och uppgiftslämnare kallar dem också bokstäver. Av allt att döma rörde det sig om bomärken och/eller stenhuggarmärken. I Johan Larssons stora bok Får- och bomärken på Gotland (handskrift i Landsarkivet i Visby) är det Lilla Kyrkebys bomärke identiskt med det första tecknet i raden, R är Riddare och M kan ha tillhör antingen Mallgårds eller Stora Kyrkebys.